

”Vi trenger en teo

ØKONOMI: Den vedvarende krisen i Midtøsten vil ikke kunne løses uten fundamentalt ny kunnskap som kan forklare dagens globale kapitalakkumulasjon, sier den israelske politiske økonomien Jonathan Nitzan – og tilbyr sin egen teori.

MIDTØSTEN

Av Birgit Udem, Jerusalem

Nasjonale interesser gir ingen fullgod forklaring på den israelsk-palestinske konflikten og krigen i Irak, og teorier om nyliberalisme og imperialismen produserer villedende analyser av det generelle konfliktnivået i Midtøsten.

Det er noen av påstandene Jonathan Nitzan og hans medforfatter Shimshon Bichler har prøvd å tilby de på venstresida som ønsker å lese og lære. I boka «The Global Political Economy of Israel», som kom ut i 2002, la de ikke bare fram en fullstendig ny analyse av sionistenes kolonialisering av det historiske Palestina og omformingen av den israelske økonomien med integreringen av den styrende klassen i den globale politiske økonomien. Da og siden har de også gått til satirisk angrep på det meste som er blitt produsert innenfor det etablerte akademiet.

Nyliberalismen viderefører egentlig kun nyklassiske teorier og imperialismen er for det meste bare en mote innenfor marxismen. Men vårt arbeid dreier seg ikke bare om å dekonstruere disse begrepene, kritikken vår er mer fundamental enn som så. Vi kritiserer selve tilnærmingen til politisk økonomi og forståelsen av det kapitalistiske samfunn, sier Nitzan.

De to forfatterne argumenterer for at både den etablerte og den kritiske retningen innenfor dette fagfeltet er dypt problematiske, blant annet fordi de bygger på feil premisser.

Våpen og olje

Ifølge de to israelerne er krisen i Midtøsten hovedsakelig knyttet til kommersialiseringen av den internasjonale våpenindustrien på 60-tallet, 70-tallets politisering av petroleumsindustrien og det stadig tettere samspillet mellom de to prosessene.

Konklusjonen er ikke tatt ut av løse luften, og den er ikke ment å oppmuntre til ideologisk debatt. Den bygger på oppsiktsvekkende data som de to forskerne møysomlig har samlet gjennom 20 år. Forut for hver eneste konflikt i Midtøsten siden 1967

FAKTA

Ordforklaring:

- **Akkumulasjon:** Opphopning.
- **Stagflasjon:** Nylaget ord for stagnasjon i økonomisk vekst, kombinert med sterk prisstigning (inflasjon).
- **Diskonter:** Kjøpe eller selge (en veksel eller annet verdipapir) før forfallsdagen mot rentefradrag (diskonto).
- **Oligopol:** Markedssituasjon der det fins bare noen få dominerende produsenter eller selgere.

har avkastningen til de største oljeselskapene vært negativ.

Regnestykkene er imidlertid ikke basert på tradisjonelle størrelser for å måle vekst og stagnasjon. Det er bare i forhold til det globale gjennomsnittet av oljeselskaperens profitt var negativ på alle de avgjørende tidspunktene. Tallene har det politisk-økonomiske radarparet regnet seg fram til ved hjelp av en helt annen definisjon av kapital og teori om kapitalakkumulasjon enn det både nyklassiske økonomer, marxister og statistiske byråer opererer med. Nitzan og Bichler har opphevet skillet mellom økonomi og politikk og fylt kapitalismens viktigste institusjon med konkret innhold og verdi.

– Enhver politisk-økonomisk teori og vitenskap har grunnleggende enheter, algoritmer og hypoteser. Hvis du for eksempel spør marxister hva amerikanske interesser bunner i, svarer de kapitalistiske interesser. Men hva mener du med kapitalistiske interesser? Akkumulasjon. Hvordan måler du en slik opphopning? Gjennom profitt. I hvilken enhet; dollar, cent, hva? Nei, i arbeidstid, sier de til tross for at de har forkastet arbeidstidsteorien. De ender altså opp med å bygge en struktur for ingenting, sukker Nitzan.

Kapital er makt

Selv mener han at kapital verken er en materiell enhet eller en produktiv prosess og at kapitalverdi ikke kan fastsettes og summeres på bakgrunn av konsepter om nytte eller arbeidsinnsats. Men kapital er heller ikke bare negasjonen av marxistiske og nyklassiske begreper og teorier.

Kapital måles kvantitativt som den neddiskonterte ver-

KAPITALISME: Ifølge den politiske økonomien Jonathan Nitzan er krisen i Midtøsten hovedsakelig knyttet til leumsindustrien og det stadig tettere samspillet mellom de to prosessene. Her fra Sør-Beirut.

dien av framtidig inntjenings-evne, men kapitalismens sentrale institusjon er samtidig en kvalitativ størrelse. Kapital er sosial makt som manifesterer seg ved fraværende eieres evne til å forme og restrukturere samfunnet. Alle maktarrangementer som systematisk påvirker avkastningsmulighetene er karakteristika ved kapital, og dekker alt fra Israels militærbudsjett til russisk organisert kriminalitet til formingen av forbrukerpreferanser.

Den kvalitative definisjonen er avgjørende for å forstå utviklingen av kapitalismen. Kapitalakkumulasjon er en maktkamp og ikke en kamp om absolutte størrelser. Kapitalisters mål er å overgå gjennomsnittet. Derfor må utgangspunktet for enhver analyse av det kapitalistiske samfunnet være å identifisere regimer for differensiert akkumulasjon. Ifølge Nitzan og Bichler dreier det seg om to regimer, som de har kalt bredde

og dybde, hvor dominant kapital akkumulerer raskere enn gjennomsnittet, enten ved å øke sin vekstrate for sysselsetting, eller sin vekstrate for profitt per ansatt.

Bredde og dybde

Konsekvensene for samfunnet er vidt forskjellige. Bredderegimet karakteriseres av hurtig proletarisering, økonomisk vekst, selskapsammenlutninger, relativt lav inflasjon, åpnere politiske institusjoner og et relativt lavt sosialt konfliktnivå. Dybderegimet kjennetegnes derimot av stagflasjon, politisk kontroll og økende sosiale konflikter.

Nitzan og Bichler mener at de sosiale bevegelsene for det meste ikke tilbyr annet enn ideologiske fraser når de i stadig større grad definerer globaliseringen av kapital som nyliberalistisk. En slik merkelapp begrenser seg til 80- og 90-tallets frihandelsepoke som var et typisk bredderegime. Krigen i Irak representer-

te derimot overgangen til et dybderegime og har heller ingenting med amerikansk imperialismen å gjøre.

– Financial Times opplyste for ikke lenge siden at amerikansk profitt som del av nasjonal inntekt aldri har vært høyere enn nå. Samtidig snakker de som sverger til teorien om imperialismen om en akkumulasjonskrise. De ender altså opp med konklusjoner som er komplett tøv, sier Nitzan.

Nøkkelen til å forstå globaliseringen og konflikten i Midtøsten ligger tvert imot i den historiske vekslingen mellom bredde- og dybderegimer. Begge har vært nødvendige for at kapitalen har kunnet utvide og forsterke sin sosiale og geografiske kontroll.

Kapitalens globalisering

Dominant kapital, som identifiseres som de største selskapsalliansene i den politiske økonomien, øker vanligvis innenfor et bredderegime.

Retetisk revolusjon

**Jonathan Nitzan,
israelsk politisk økonom**

ØKONOM: Jonathan Nitzan

sempel enda ikke fins analyser av hvordan pengesystemet er knyttet til verken produksjons- eller akkumuleringsprosessen. Kapitalismen er uhyre omfattende og kompleks. Den kan ikke stoppes, den må endres.

– Enhver sosial orden er basert på grunnleggende enheter som kvantifiserer sosial makt og intet system kvantifiserer denne mer effektivt enn det kapitalistiske. Det har trengt gjennom overalt. I dag fins det ikke noe mer universelt enn prinsippet om kapitalisering. Men for å erstatte dette maktsystemet med et demokratisk system trengs en annen like effektiv enhet og formel for å organisere komplekse sosiale relasjoner kvantitativt, sier Nitzan.

Demokrati og filosofi

Effektiv handling forutsetter kritisk kunnskap. Nitzan sier at dagens aktivister må lære seg å stille de rette spørsmålene og begynne å reetorisere akseptert lærdom. Marx med hans teori om arbeidstid må for eksempel sløyfes. Nitzan tror heller ikke at etablert akademien kan bidra med noe som helst fordi han anser det for å være en maktstruktur som kun tjener akkumuleringsprosessen. Skepsisen henger også sammen med at han og Bichler er blitt både sabotert, ignorert og plagiert siden de startet sine akademiske karrierer. Inspirasjon til endring mener Nitzan helst bør hentes fra antikkens Athen.

– Det athenske demokratiet dreide seg ikke bare om stemmegivning, men også om vitenskap og filosofi. Politiske, epistemologiske og etiske spørsmål henger sammen.

For å finne ut hvilket samfunn vi ønsker, må vi samtidig finne svar på hva som er sant og hva som er godt, sier Nitzan.

Han mener at den globaliseringskritiske bevegelsen bør prioritere å opprette alternative demokratiske akademier.

– Bare slik kan det skapes en kritisk masse. Og samles vitenskapsfolk, filosofer og politiske aktivister på denne måten kan resultatet bli en intellektuell eksplosjon. Det var det som skjedde i Athen. De produserte spørsmål som vi fortsatt strever med. Hvis det ble satt opp fem globale institutter for studiet av politisk økonomi, tror jeg energien som ville strømme fra disse kunne bli enorm.

– Det er viktig å protestere, men det er bare teoretiske revolusjoner som virkelig skaper endring, avslutter Nitzan.

utenriks@klassekampen.no

kommersialiseringen av den internasjonale våpenindustrien på 60-tallet, 70-tallets politisering av petro-

FOTO: REUTERS/SCANPIX

Det skjer ofte ved hjelp av produksjonsorienterte investeringer, men fordi denne prosessen unngåelig resulterer i overkapasitet og svinnende profittmarginer, oppnås større markedsandeler best gjennom oppkjøp eller fusjoner. Det er når dominant kapital støter på midlertidige hindringer her at den legger over til et dybderegime. Nitzan og Bichler kaller det også for et stagflasjonsregime.

Det gjør de for å understreke at inflasjon – til tross for konvensjonell lærdom – ikke er forbundet med vekst. Tvert imot forekommer inflasjon vanligvis samtidig med, og dessuten ofte som en følge av, stagnasjon. Inflasjon er først og fremst et middel for omstrukturering og innenfor et dyb-

deregime gir det vanligvis massiv differensiert avkastning for dominant kapital. Stagflasjonsregimet er imidlertid mer risikabelt og regnes derfor som siste utvei når det ikke fins flere muligheter for oppkjøp og fusjoner.

Men stagflasjonsregimet er kun et kortvarig fenomen og når det ender, starter en ny sammenslutningssyklus. Det siste århundre har det i USAs vært grovt sett fire faser hvor dominant kapital brøt tidligere begrensninger.

Den første fasen så etableringen av monopol innenfor den enkelte industrien. Det neste skrittet var opprettelsen av oligopol hvor selskaper fikk kontroll over hele sektorer. Den tredje konsolideringen av eiermakt resulterte i

storkonsern og den fjerde fasen har ført til en transnasjonalisering av kapital. Mønsteret har stor sett vært det samme i de fleste land.

Energikrisenes betydning

Med kapitalens transnasjonalisering og etableringen av alliansen mellom de dominante våpenselskapene og oljeselskapene har krig og ustabilitet i Midtøsten blitt den mest effektive mekanismen for å produsere inflasjon.

Begge gruppene har hatt egeninteresse av såkalte energikriser som kommer av usikkerhet rundt oljetilførselen. Resultatet er økte oljepriser, internasjonal stagflasjon og skyhøy differensiert avkastning for de dominante oljeselskapene og våpenindustrien.

På bakgrunn av denne analysen advarte Nitzan og Bichler om muligheten for en omlegging til et stagflasjonsregime da alle for seks år siden enda snakket om fred og

«I dag fins det ikke noe mer universelt enn prinsippet om kapitalisering»

JONATHAN NITZAN, ISRAELSK POLITISK ØKONOM